

NIETS VOOR DE FAMILIE

Leesexemplaar

**Walter Niets
van voor
den de
Broeck familie**

Polis

Voor Georges, Nel en Jo

Leesexemplaar

Proloog

Leesexemplaar

‘Had u gebeld?’

‘Euh... ja?’

‘Wilt u dat nooit meer doen?’

Aan dit dialogogje, waarmee twee tv-komieken ooit de hele familie over het tapijt deden rollen, moet ik telkens denken als onverwacht bezoek aanbelt. Het was in de tijd dat wij in het weekend zwaar door plachten te zakken, en ’s zondagsochtends om tien, elf uur nog lagen na te walmen in ons nest, terwijl beneden de twee jongens, negen en negen, al urenlang op hun blote voetjes door het huis banjerden. Hoe opeens werd aangebeld en Eliane kreunde: ‘Ssst! Jehova’s getuigen, blijf liggen!’

Maar tegelijk hoorden we hoe een van de jongens openmaakte en vroeg: ‘Had u gebeld?’

‘Euh... ja.’

‘Wilt u dat nooit meer doen?’

Waarna hij de deur met een volwassen dreun dichtbondsde en wij begonnen te gieren van het lachen.

Ook nu, zo’n veertig jaar later, schoot me die anekdote te binnen toen op een ochtend onverwacht werd aangebeld.

Korzelig rukte ik de voordeur open. Op de stoep stonden een kalende veertiger met snor en een iets kleinere vrouw met kortgeknipte haren en levendige blauwe ogen. Allebei een leren tas in de hand.

De Wachttorens, help, ging het door me heen, en meteen maakte ik me op om de vijf Bijbeluitgaven op de boekenplank in de gang aan te wijzen om te tonen dat ik blijde boodschappen te over had en dat zij er eventueel een paar van mij konden krijgen.

‘Meneer Van den Broeck?’

‘Dat ben ik.’

‘Van Bouwel’, zei hij.

‘...en Lernout’, voegde de vrouw er glimlachend aan toe. ‘Georges is opgehouden op de snelweg, die komt wat later.’

Shit! De drie architecten, begaan met ons architecturale erfgoed, die mij over nonkel Jaak wilden spreken! Was dat vandaag?

‘Kom binnen! Kom binnen!’ zei ik zo hartelijk mogelijk.

Een tijdje geleden had Van Bouwel mij opgebeld.

‘U weet toch dat uw oom een genie was?’

‘Euh... nee, eigenlijk niet.’

‘Een schande is het. Honderd jaar lang is hij onder de radar gebleven.’

‘Volgens mijn tante heeft hij kort voor zijn dood

al zijn bouwplannen aan een jonge student geschonken.’

‘Ja, Peter Palmans.’

‘Interieurarchitect. Die heeft ze goddank intussen aan het APA geschonken.’

‘Het...?’

‘Het Architectuurarchief Provincie Antwerpen.’

De drie architecten waren in het archief als bij toeval op de bouwplannen van nonkel Jaak gestuit. Zij hadden hun ogen niet kunnen geloven.

Oef! Tante Leen had mij die schenking op dubbelzinnige toon meegedeeld. Jaak had de plannen aan die student geschonken omdat hij hem sympathiek, behulpzaam en talentvol vond, maar misschien had die kleine gluiperd zitten azen op die plannen om er op een of andere manier zijn voordeel mee te doen?

Tante en haar complottheorieën...

Er werd weer aangebeld.

‘Dat moet Georges zijn, de verstandigste van ons drieën’, zei Van Bouwel.

‘En de hardste werker!’ voegde Lernout er speels aan toe.

Eliane leidde de bezoeker de woonkamer binnen.

‘Georges Goffin’, zei hij en drukte me de hand.

‘Walter van den Broeck’, antwoordde ik.

Hij bood een ernstige aanblik, maar dat lag misschien aan het Corbusierbrilletje dat hij droeg.

Ziezo, we waren voltallig.

Wie was Jaak Jacobs? Er leek niemand meer in leven aan wie het gevraagd kon worden. Behalve de trotse eigenaars van een woning die eertijds door hem was ontworpen. Maar die konden alleen maar verhalen vertellen over hun samenwerking.

Er was ook nog Irène, de dochter van een van zijn broers, die een zwak voor hem had, en altijd goed voor hem heeft gezorgd, vooral toen hij ziek begon te worden. En er waren ook nog mijn zus Elvire en ikzelf.

Daar moesten ze het mee doen.

Wat ze dan precies wilden weten?

Zo veel mogelijk. Was hij autoritair of integendeel meegaand? Welke politieke overtuiging hing hij aan? Hoe kwam het dat hij zo laat getrouwd was? Hoe viel hij in de familie? Was hij jantje-populair of was hij een zonderling? En waarom is er in het archief haast niets van of over hem terug te vinden uit de oorlogsjaren?

Hij was de zachtmoedigheid zelve, en om het op zijn vandaags te zeggen: hij was een slecht verkoper van zichzelf. Dat leidde ik af, zonder echt te weten waarover het ging, uit de scheldkanonnades waarmee zijn

vrouw hem overlaadde als moeder haar vroeg hoe het met Jaaks werk gesteld was.

Over politiek heb ik hem nooit horen praten.

Op familiebezoeken waren zijn schaarse opmerkingen filosofisch en esoterisch van aard. Zolang hij ze beknopt in het midden kon gooien was er niets aan de hand, maar als hij er eens goed voor ging zitten, en aanstalten maakte om aan een uitweiding te beginnen, werd hem onmiddellijk het zwijgen opgelegd door mijn tante.

‘Zwijg nu maar, babbelaar, en zuig nog wat aan uw tutter’, zei ze dan. Met ‘tutter’ bedoelde ze zijn meerschuimen pijp. En als hij haar opmerking negeerde, schreeuwde ze: ‘Is ’t nu gedaan, vuil janet!’

In Antwerpen is ‘janet’ een scheldwoord voor homo-seksueel.

Zelf vond ik het niet verwonderlijk dat nonkel Jaak in de mist der tijden was verdwenen, eerlijk gezegd. Ik zag zelfs geen enkele reden waarom hij daar überhaupt ooit uit tevoorschijn moest treden. Enige ambitie daartoe had hij volgens mij nooit gehad. Integendeel, ik had zelfs de indruk dat hij alles in het werk had gesteld om onzichtbaar te blijven.

Volgens mij leefde hij uitsluitend voort in de herinnering van een paar stokoude boekverzamelaars en

amateurarcheologen die sinds het einde van de oorlog zijn kleine antiquariaat bezochten.

‘Nee, echt waar, uw oom was ronduit een genie. Zijn oeuvre hebben we intussen geïnventariseerd, maar van zijn privéleven weten we haast niets. In het archief hebben we een aantal brieven en ansichten van kort voor en tijdens de oorlog teruggevonden, maar veel wijzer zijn we daar niet van geworden. Ook al omdat de handschriften soms onleesbaar zijn.’

Georges reikte me een map aan met kopieën.

‘Daarom hadden we gehoopt dat u ons wat meer over zijn privéleven zou kunnen vertellen. Wij hebben ons gek gezocht, maar we hebben niemand gevonden die ons iets relevants over hem kon meedelen.’

En waarom waren zij zo geïnteresseerd in hem?

Omdat ze een kunstboek aan hem wilden wijden en, indien de nodige fondsen daarvoor konden worden gevonden, ook een tentoonstelling.

Dat niemand hem in het wereldje van de architecten scheen te kennen, was onbegrijpelijk. Of ik enig idee had waarom hij zich zo had weggestopt, zijn hele leven lang? Konden wij daar eens over praten?

Ik zei dat mijn persoonlijke herinneringen aan nonkel Jaak die van een kind waren, en dat ik betwijfelde of ze daar veel aan zouden hebben.

‘Je weet maar nooit. Een kleinigheid, een detail, het

kan de sleutel zijn op een poort naar iets belangrijks,' zei Georges.

Omdat ik na het telefoontje erg benieuwd was geworden naar hun verhaal over nonkel Jaak, had ik toegezegd, maar vergat de afspraak te noteren.

De voornaam van Alzheimer was Aloïs.

'We hebben zijn productie kunnen traceren van het begin tot het einde,' zei de vrouw, 'maar over de periode '40-'45 vinden we haast niets terug.' Ze beet op haar onderlip, alsof ze spijt had van die woorden.

'De oorlog,' zei ik. 'Is het niet logisch dat mensen in die periode hun bouwplannen in de koelkast stopten tot na de oorlog?'

'Ja natuurlijk. Maar één winkel en samen met twee collega's een schooltje lijkt ons toch wat weinig.'

Het drietal zuchtte dat het toch een groot verlies zou zijn als hijzelf en zijn werk in de vergetelheid zouden raken.

De vroegste herinneringen aan nonkel Jaak dateren van mijn kinderjaren, toen het sporen naar de Pruyenenstraat 17 in Antwerpen voor mijn ouders, mijn zus Elvire en mezelf als een expeditie aanvoelde. Dat kwam doordat de voorbereidingen een paar dagen tevoren reeds begonnen. Naar de kapper voor een knipbeurt,

een diepgaand oonderzoek uitgevoerd door moeder, schoenen poetsen, zondagse kleren strijken en vroeg naar bed.

De opwinding bereikte haar eerste hoogtepunt als we eindelijk in de trein zaten, en een tweede als we over de De Keyserlei liepen en ons afvroegen waar al die mensen naartoe holden, en of die dan niet naar tfabriek hoefden om te werken.

Ze konden toch niet allemaal een verlofdag hebben genomen zoals vader? Ter hoogte van het huizenblok dat weldra plaats zou moeten maken voor een plein dat 'de Wapper' zou worden genoemd, sloegen we rechts af, en kwamen via een paar steeds smaller wordende straatjes in het allersmalste van allemaal terecht: de Pruynenstraat. De linkerkant was een lange muur met getraliede en stoffige ramen, waarachter aldoor niet thuis te brengen maar weinig goeds voorspellende geluiden opklonken. Soms schalde er een menselijke stem doorheen. Nooit kon worden verstaan wat er werd meegedeeld, en aan de toon was niet te horen of iets dringend, dreigend, vermanend of grappig was. De rechterkant van de straat bestond uit dicht op elkaar geplakte, veelal stijlloze rijtjeshuizen en enkele steenoude renaissancewoningen, die nog slechts uit pure gewoonte of verstrooidheid overeind leken te staan. Een daarvan, nummer 17, werd door tante Leen

en nonkel Jaak bewoond. We herkenden het onmiddellijk aan de stevige donkergroene voordeur met waaivormig bovenlicht. In het midden zat een koperen knop. Ernaast had iemand met een scherp voorwerp onhandig 'ZAK' gekrast. Links van de deur was een kleine etalage. Die viel mij altijd tegen. Stoffige boeken, veelal Franse, maar geen 'Suske en Wiske', 'Lucky Luke' of 'Buck Danny' zoals in 't Bazarke van Doorke Schreppers bij ons in de Olense cité. Rechts hing de deurbel. Elke keer vochten mijn zus en ik om het eerst bij de trekstang te komen en er een paar flinke rukken aan te geven.

Als we in het winkeltje stonden, hoorden we achter de dubbele glazen deur nonkel Jaak aan komen sloffen.

'Laat ze maar naar boven komen!' gilde tante Leen nog voordat hij ons had kunnen verwelkomen. Hij loodste ons via de dubbele deur zijn wonderlijke privébibliotheek annex atelier binnen, waar vooral zijn tekentafel mij fascineerde, dicht bij het grote raam, dat uitkeek op het achterruitje met de twee 'gemakken'. Tussen beide bevond zich een waterkraan met een emmer. Je werd verondersteld na elke kakbeurt de closetpot te spoelen. Ik ging wel drie keer kakken tijdens zo'n bezoek.

Wij beklommen de smalle draaitrap met koperen

beslag op de rand van de treden, en verkneukelden ons in het vele lawaai dat onze leren zolen daarop maakten.

Op de overloop van de eerste verdieping waren drie deuren. De eerste leidde naar de tweede verdieping, de tweede naar de beste kamer, de derde naar de piepkleine woonkamer-keuken, die uitkeek op het achteruitje met de gemakken en het platte dak van de burens.

Op de vensterbank stond een bloempot met gras.

‘Da’s voor de kat’, zei tante elke keer. Bij ons aten konijnen, geiten en koeien gras, maar onze Molly, een verbasterde Siamese kater, die broer Jules van een legerkameraad had gekregen, hadden wij nog nooit gras zien eten.

Het zal wel speciaal gras zijn, dacht ik. Kattengras.

‘Soms ligt haar maag overhoop, en als ze dan van dat gras eet moet ze kotsen en wordt ze gauw weer beter’, zei tante.

Het woord ‘kotsen’ uit de mond van iemand die in een stad woonde en vrouw van een architect en boekhandelaar was, choqueeerde mij. Zelfs vader, die zwaar werk deed, zou altijd ‘overgeven’ zeggen.

Omdat de grote mensen een berg bij te praten hadden, loodste neef Hugo, die tien jaar ouder was dan ik, ons mee naar de beste kamer. De kapotte deur werd aan de

achterkant bijeengehouden door een stevige lap jute, waarop met zwart krijt vaardig een naakte vrouw was getekend. Mijn zus en ik deden alsof we zulke dingen gewend waren. De bloempjes en vogeltjes die met wat kleur over het doek waren verdeeld, wezen erop dat het om een kunstwerk ging. Wij keken elkaar aan, durfden hét niet te zeggen. Dat was voor straks in de trein.

‘Hebt ge dat gezien? Die blote madam?’

Aan de wanden hing een hele verzameling Congolese speren, maskers, muziekinstrumenten en schilderijen. Laag tegen de vloer stonden achter dikke glazen schuiframen klaarblijkelijk de kostbaarste folianten die nonkel Jaak in huis had.

De hele kamer ademde rust uit, in tegenstelling tot de woonkamer, waaruit haast ononderbroken het gekrijt van tante Leen opklonk. Akkoord, mijn vader was hardhorig, maar daarom hoefde ze toch niet te schreeuwen alsof ze de omroepster van Radio Pruyvenstraat was. Dat heb ik mijn hele leven lang zo akelig aan haar gevonden. In een handomdraai wist ze zich in het defensief te manipuleren, zodat ze een reden had om krachtwoorden te schreeuwen, ook al had niemand haar aangevallen. Vader had dat ook een beetje, vooral na het lezen van de krant, die boosheid op de wereld, ja zelfs op het heelal in het algemeen.

Toen tante even naar adem leek te happen, legde neef Hugo een vinger op zijn mond en begon maskers en speren van de wanden te haken en aan ons uit te delen. Onder zijn aanvoorderschap voerden wij vervolgens gedrieën een aanval uit op het gezelschap in de woonkamer.

‘Hélène...!’ jammerde nonkel Jaak.

Hoofdschuddend verliet hij het kamertje en slofte wanhopig de trap af terug naar zijn atelier. Nonkel Jaak was niet de echte vader van Hugo. Zijn echte vader heette Charles en was uit de echt gescheiden van tante Leen. Tante Leen en Jaak woonden samen, maar het zou nog tot in de jaren vijftig duren voordat ze in het huwelijk traden. Intussen mocht Hugo zo vaak als hij wilde op bezoek komen.

‘Ik sla u de kop in, kleine smeerlap!’ schreeuwde tante Leen. Waarna ons legertje afdroop en neef Hugo alles weer op zijn plaats hing. Toen nam hij een boek met platen en ging er mokkend in zitten kijken.

Zus en ik klommen naar de bovenverdieping. Daar zat in het halfduister bij een kom koffie een tandeloze oude vrouw die er met haar wilde haren uitzag alsof ze zopas door een stormwind had gefietst. We schrokken ons wezenloos.

De vrouw moet gewend zijn geweest aan het effect dat haar uiterlijk op kinderen had, en stelde ons gerust:

ze was de mama van nonkel Jaak maar, en geen heks die kinderen lokte en levend kookte.

Sinds ze oud was keek ze altijd stuurs, zei ze, maar vroeger lachte ze de hele tijd. Alles vond ze grappig. Zelfs een vlieg die over de rand van haar koffiekopje liep, zou haar aan het lachen hebben gemaakt.

Of wij ook koffie wilden? Hij was lekker warm.

'Ik lust geen koffie', zei mijn zus naar waarheid.

'Ik ook niet', loog ik.

'Komen eten!' riep moeder.

Wij haastten ons opgelucht naar beneden.

'Ik heb nog nooit in mijn leven zo'n lelijk wijf gezien', zei mijn zus. De afschuw op haar gezicht maakte haar vreemd genoeg het evenbeeld van de oude vrouw, vond ik.

'Ge trekt op haar!'

'Onnozelaar!'

De woonruimte van nonkel Jaak en tante Leen was kleiner dan de onze in Olen. Het was duwen en wringen om met zijn allen om de tafel te kunnen zitten. Er hing een gordijn aan de muur, waarachter zich een opklapbed bleek te bevinden. Links daarvan was het kookgedeelte. De hoogstnoodzakelijke huisraad met het blauwe geëmailleerde driepits gasstel van opa van Herentals. Die was in 1948 na de start van de Berlijnse

luchtbrug uit vrees voor een derde wereldoorlog naar zijn oude strijdmakkers in de Verenigde Staten vertrokken, en had vooraf zijn inboedel onder zijn kinderen verdeeld. Wij hadden twee stoffige fauteuils met verstelbare rugleuning gekregen, en tante Leen dat kleine fornuis, dat moeder haar fel benijdde, want zij moest het hele jaar door koken op een *cuisinière* die te veel warmte gaf in de zomer, maar te weinig in de winter.

Tante Leen ontving ons altijd in kamerjas, wat haar een ziekelijke aanblik gaf en ons al haar grillige, luidruchtige en brutale uithalen op voorhand deed vergeven. Ze was ook ziek. Ze leed al jaren aan astma, niet continu, maar bij vlagen. Het gebeurde vaak dat ze moeder een teken gaf dat ze ons naar buiten moest doen kijken. Dan hoorden wij haar verscheurend hoesten, en wat later met een vaporisator haar keel besproeien. Terwijl wij hardnekkig naar de bloempot met het kattengras of naar de 'gemakken' keken, hoestte zij uiteindelijk iets op wat schuimde als zeepsop, en spuwde het vervolgens krachtig in haar zakdoek uit.

'Hier is hij, de smeerlap!' schreeuwde ze dan, terwijl ze vader en moeder haar zakdoek met de geelgroene slijmklodder liet zien. Wij vingden er nog net een glimp van op, want we mochten ons weer omdraaien.

‘Jaak!’

Nu haar keel vrij was kon ze weer schreeuwen als een viswif.

Haar kookkunst stelde niet veel voor. Daarom ging moeder meteen bij aankomst zelf aan de slag met groenten en aardappelen. De biefstuk mocht zij evenwel niet bakken. Dat was het privilege van nonkel Jaak.

Hoewel hij slechts een paar jaar ouder was dan tante Leen, maakte hij op ons de indruk van een sjofele bejaarde, terwijl tante Leen er als zijn ziekelijke dochter uitzag. Dat hij haar ‘Hélène’ of ‘Leentje’ noemde, en niet ‘tante Leen’ zoals wij, zal die indruk wel hebben versterkt.

Als de soep al op tafel stond te dampen, trok tante het raam open en gilte een tweede keer zijn naam. Alsof hij op een van die gemakken zat en hij haar de eerste keer niet had gehoord. In gedachten zag ik hem in allerijl zijn achterste schoonvegen.

Als hij bovenkwam, vroeg ze hem met een kinderstemmetje of hij alstublieft de biefstuk wilde bakken.

‘Er is niemand in de wereld die dat zo goed kan, als ons Jokske.’

Ons Jokske. Mijn zus en ik keken naar elkaars mondhoeken.

Veel vergelijkingsmateriaal had ik niet, want thuis kwam niet zo vaak biefstuk op tafel, maar goed of slecht gebakken, smaken deed hij in elk geval.

Terwijl vader een paar oude Franstalige kranten doorbladerde en moeder en tante het over mijn zus hadden, hoe mooi haar lange haar was en hoe groot ze was geworden, sloop ik naar nonkel Jaaks atelier. Ik ging ongemerkt op een stoel zitten en keek naar hem. Hoe hij pijprokend de lat op het blad van zijn tekentafel verschoof en met zijn potlood lijnen trok. Zijn bijna volkomen roerloosheid gaf hem iets van een middeleeuwse monnik, iets sereens en sacraals ook. Hoe slaagde hij erin zo lang stil te zitten? Het enige wat buiten zijn tekenhand aan hem bewoog, was de rook uit zijn pijp.

Ik kon nooit nalaten naar het schilderij te kijken dat boven een van de boekenkasten hing en dat ik huiveringwekkend vond. Oranjerode kale vlakke. Geen boerderijtjes, geen bomen, geen akkers. Mogelijk had dat er allemaal gestaan, maar was het tot tegen de grond afgebrand. Op de voorgrond waren twee kale hoofden met een vermoeden van naakte bovenlichamen afgebeeld. Hadden ze net gezwommen? Maar waar was dan het water? Verdamppt?

Ik vond het zo verschrikkelijk lelijk dat ik niet

begreep waarom het daar hing. Waarschijnlijk hing het ergens anders in de weg.

Later vernam ik van tante Leen dat nonkel het zelf had geschilderd, dat het zelfs zijn lievelingsschilderij was.

Telkens als we aankwamen of afscheid namen, eindigde onze rondgang in het atelier steevast bij dat doek. Zinnen werden afgebroken, lachjes ingeslikt, een soort plechtstatigheid deed haar intrede.

Wij, die van huis uit dol op Hummeltjes waren, keken met enig afgrijzen naar de kale koppen die in de richting van een okeren horizon keken. Veel later zou ik er enige verwantschap met de Vlaamse expressionist Constant Permeke in menen te herkennen.

‘Dat is niet alleen volgens hem, maar ook volgens zijn vrienden het schoonste’, zei tante Leen. ‘Op zolder liggen er nog minstens honderd.’

Moeders gezicht zocht naar een passende grimas.

‘Net,’ zei ze om nonkel niet te schofferen, ‘maar ik heb geen plaats om zoiets te hangen.’

‘Als we dat portret van president Truman en het pijpenrek van opa van Herentals wegdoen wel’, zei ik.

Ik kreeg een por van mijn zus.

‘Truman wegdoen, zeker. Ge zult onze va nogal horen.’

‘Ik vind er ook niks aan’, fluisterde tante.

Nonkel was er intussen bij komen staan, zwiingend, in de ijdele hoop dat wij vandaag het licht zouden zien.

Omdat moeder niet de gewoonte had complimenten rond te strooien die ze niet meende, vroeg ze met haar ogen voor de zoveelste keer wat het voorstelde.

Wat ik voor haar doen redelijk dom vond: twee kale, toegegeven, lelijke mannen met bloot bovenlijf tegen een verroeste achtergrond, dat moest haar toch ook duidelijk zijn?

Nonkel Jaak zal het niet de moeite waard hebben gevonden moeder, die slechts tot haar elfde naar school was geweest, uit te leggen wat expressionisme was, en blies de kamer vol welriekende rook. Niemand zei wat over het doek.

Op een keer, als het kuchen begon of neuzen omstandig werden gesnoten, zei nonkel lizig maar ook vergevensgezind, alsof hij ons uit ons lijden wilde verlossen: 'Ge kunt daar eigenlijk niets over zeggen. Die voelen moet ge kunst.'

Hij bedoelde natuurlijk: 'Die kunst moet ge voelen', maar niemand durfde zijn verspreking te verbeteren.

Er viel een tamelijk lange, bevreemdende stilte. Moeder deed iets raars met haar mond toen ze tante aankeek. Alsof ze haar woorden smoorde door ze te